

ЗА ЗАЩИТАТА НА ИНТЕРЕСА НА ЮРИДИЧЕСКОТО ЛИЦЕ ПРИ СТОПАНСКИЯ ПОДКУП

*Гл. ас. д-р Мария Михайлова
Българска академия на науките,
Институт за държавата и правото*

THE PROTECTION OF THE INTEREST OF THE LEGAL PERSONS IN BRIBERY IN THE PRIVATE SECTOR

*Chief Assist. Prof. Mariya Mihaylova, PhD
Bulgarian Academy of Sciences, Institute for the State and the Law*

Резюме: Съставът на подкупа в частния сектор предизвиква все повече интерес в доктрината и в практиката. Причината за това се корени в сложната му правна природа, която изисква да бъде осигурен баланс на защитените ценности и интереси – обществения интерес, изискващ стабилна и работеща икономика, и частния интерес, изискващ определени граници на държавната регулация.

Ключови думи: наказателно право, подкуп в частния сектор, обществен интерес, частен интерес

Abstract: Bribery in the private sector is of increasing interest in theory and in practice. The reason lies in its complex legal nature, which requires a balance of protected values and interests – the public interest, which requires a stable economy, and the private interest, which requires certain limits of state regulation.

Key words: criminal law, bribery in the private sector, public interest, private interest

Doi: <https://doi.org/10.36997/LBCS2022.40>

Въведение

Съставът на подкупа в частния сектор предизвиква все повече интерес в доктрината и в практиката. Причината за това се корени в сложната правна природа на това престъпление, която налага да бъде осигурен баланс на защитените ценности и интереси – общественият интерес, изискващ стабилна и работеща икономика, и частният интерес, изискващ определени граници на държавната регулация.

Изложение

Подкупът в частния сектор е криминализиран по българското наказателно право през 2002 г.²¹² в изпълнение на някои ангажменти на държавата по международноправни инструменти – Наказателната конвенция относно корупцията на Съвета на Европа²¹³ и в съответствие с достиженията на Европейския съюз в посочената област – Съвместно действие на Съвета от 22 декември 1998 г. относно корупцията в частния сектор.²¹⁴

При подкупа в частния сектор засягането на частния интерес на стопанския субект е изключително силно изразено. Правната сфера на юридическото лице или едноличния търговец, при които деецът изпълнява работа, бива засегната от престъпното деяние – искане или приемане на дар или облага, или приемане на предложение или обещание за дар или облага, или обещаване или предлагане на дар или облага, за да извърши или да не извърши действие в нарушение на задълженията си при осъществяване на търговска дейност. Това засягане има различен интензитет в зависимост от формата на изпълнителното деяние, но в общия случай то е съществено.

Престъплението се извършва със специална субективна цел – едно лице, изпълняващо работа при юридическо лице или едноличен търговец, цели да извърши или да не извърши действие в нарушение на свое задължение във връзка с търговската дейност, като то може да бъде възникнало по трудово правоотношение въз основа на договор за управление или за контрол, или въз основа на договор за изпълнение на конкретно възложена работа (граждански договор).

Престъпното деяние се осъществява на плоскостта на търговската дейност по занятие на засегнатото юридическо лице или едноличен търговец и оказва пряко негативно въздействие върху тази дейност и върху отношенията с неговите контрагенти. Вредните последици се разпростират извън вътрешните отношения по трудовото или другото правоотношение между юридическото лице или едноличния търговец и дееца и засягат други правоотношения

²¹² Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс. // обн. ДВ, №92, 2002.

²¹³ Наказателна конвенция относно корупцията, ратифицирана с резерви със закон, приет от XXXVIII Народно събрание на 12 април 2001 г., бр. 42 от 2001 г., в сила за Р България от 1 юни 2002 г.

²¹⁴ Отменено с Рамково решение 2003/568/ПВР на Съвета от 22 юли 2003 година относно борбата с корупцията в частния сектор.

между търговеца и трети лица в хода на осъществяваната от него търговска дейност.

В резултат от деянието се уврежда не само конкретното правоотношение между търговеца и третото лице, по повод на което е поискан, получен, предложен или обещан подкупът, но също така и търговската му репутация, което ще засегне съществено нормалния ход на цялата осъществявана от него търговска дейност.

Престъплението води до засягане и увреда на три категории правоотношения в индивидуалната сфера на юридическото лице или едноличния търговец:

1) трудовото или друго гражданско правоотношение между търговеца и дееца, въз основа на което деецът изпълнява работа при търговеца, защото деецът, осъществявайки престъпното деяние, цели да извърши или да не извърши действие в нарушение на свое задължение при осъществяване на търговската дейност на работодателя, респ. възложителя си;

2) конкретното търговско правоотношение между юридическото лице или едноличния търговец, осъществяващо търговска дейност, и неговия контрагент, по повод на което е поискан, получен, предложен или обещан подкупът;

3) настоящи или бъдещи търговски правоотношения на юридическото лице или едноличния търговец с трети лица в обичайната му търговска дейност.

То „поставя в опасност правовата държава, представлява нарушение на условията на конкуренция във връзка с покупката на стоки или на търговски услуги и представлява пречка за нормалното развитие на икономиката”.²¹⁵ Обществената му опасност се основава на явното му противоречие с интересите на обществото и на неговото стопанско развитие. Лоялната конкуренция и свободната стопанска инициатива са основни принципи на пазарното стопанство. Всяка намеса в стопанските отношения, която ги изважда от естествения ход на икономическите закономерности, води до нарушаване на конкуренцията и представлява накърняване на свободата на стопанска инициатива. Това определя и систематичното място на чл. 225в в Особената част на НК – глава шеста с родов обект на защита националното стопанство, и раздел първи с непосредствен обект на защита общите

²¹⁵ Панайотов, П. (2012). Наказателното право на Европейския съюз и българското наказателно право. София: Сибис, с. 141.

стопански отношения. Даването и получаването на подкуп изкривява нормалния ход на развитие на търговското правоотношение и това се отразява върху цялата стопанска система без значение в кой отрасъл на стопанството се е осъществило деянието. Ето защо стопанският подкуп е класифициран като общо стопанско престъпление.

Обществената му опасност нараства с увеличаването на трансграничния търговски обмен и глобализацията. Ето защо като неправомерно деяние подкупът в частния сектор навлиза много сериозно във фокуса на международните организации, сред които със съществен принос е Съветът на Европа с извършеното описание на престъпния състав на активния и на пасивния подкуп в частния сектор в чл. 7 и чл. 8 от Наказателната конвенция относно корупцията. Европейският съюз, който не е страна по конвенцията, води самостоятелна политика в областта на корупцията в частния сектор с приетите Съвместно действие на Съвета от 22 декември 1998 г. относно корупцията в частния сектор и впоследствие Рамково решение 2003/568/ПВР на Съвета от 22 юли 2003 година относно борбата с корупцията в частния сектор.

Къде всъщност се открива разнопосочност в частния и в публичния интерес при това престъпление?

Самото засегнато юридическо лице или едноличен търговец, при когото деецът изпълнява работата и цели да не изпълни свое задължение към него по валидно правоотношение между тях, безспорно има интерес от разкриване и наказване на това противоправно поведение, изразяващо се в искане, приемане, приемане на предложение или обещание за дар или друга облага, или обещаване или даване на такъв дар или облага. Този интерес напълно съвпада с публичния интерес от разкриване и наказване на това престъпно деяние.

Но в условията на свобода на частната стопанска инициатива и на засилена конкуренция в търговските отношения засегнатото юридическо лице или едноличен търговец може да претърпи много по-големи увреждания и неблагоприятни последици от деянието именно в случаите, когато то бъде разкрито и наказано от съответните правоприлагащи и правораздаващи органи, защото разкриването на престъплението и респективно неговото наказване винаги водят до публичното оповестяване на извършеното престъпление и носят съществен риск от увреда на търговската репутация на засегнатото юридическо лице или едноличен търговец и така засяга в много по-голяма степен неговите търговски интереси.

Практиката показва, че в редица случаи именно поради тези мотиви засегнатото юридическо лице или едноличен търговец няма интерес и не съобщава на правоприлагащите и правораздаващите органи за извършеното престъпление, макар същото да е установено от него. В този случай се пристъпва към уреждане на отношенията между засегнатото юридическо лице или едноличен търговец на плоскостта на съществуващото правоотношение с дееца при пасивния подкуп или при активния подкуп – в търговските отношения с дееца, обещаващ или предлагащ дара или облагата, ако такива търговски отношения вече са възникнали. При пасивния подкуп такива възможности има по трудовото правоотношение с дееца – провеждане на дисциплинарно производство, налагане на дисциплинарно наказание и прекратяване на трудовото правоотношение. При активния подкуп – прекратяване на търговския договор с контрагента, който обещава или предлага на зетия при юридическото лице или едноличен търговец дар или облага, за да извърши или да не извърши действие в нарушение на негови задължения при осъществяването на търговска дейност.

Това е именно причината да говорим за известна разнопосочност между публичния и частния интерес при регламентирането на подкупа в частния сектор, баланс между които следва да бъде намерен.²¹⁶ При това престъпление общественият и частният интерес просто изискват различен интензитет на защита. Наличието на този частен интерес, който до известна степен не съвпада с обществения интерес от разкриване и наказване на деянието чрез средствата на наказателното право и процес, различава съществено подкупа в частния сектор от този в публичния.

На тази плоскост интерес представлява законопроектът за изменение на Наказателния кодекс от Министерския съвет със сигнатура 702-01-55²¹⁷, който засяга престъпленията против стопанството.

²¹⁶ Митов, Г. (2017). Наказателни дела от частен характер. София: Сиби, с. 9. Във връзка със съотношението на частния и публичния интерес посочва, че „е необходимо държавата да създаде достатъчно ефективен механизъм, който да гарантира защитата на нарушените права и законни интереси, като съобразява баланса между личния интерес на пострадалото лице и държавния и обществения интерес при реализиране на наказателно преследване на извършителя на този тип престъпни посегателства.”

²¹⁷ Проектът за Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс на Република България със сигнатура 702-01-55 може да бъде намерен на официалната

Възприетият от вносителите подход на уеднаквяване на наказателно-правното третиране на стопанския подкуп и на подкупа в публичния сектор не среща подкрепата на научните среди и на професионалната общност.²¹⁸ Именно защото при това уеднаквяване не се държи сметка и не се отчита разликата между правната регулация на публичните отношения и на частните, която произтича, от една страна, от същностните различия в двете категории правоотношения, а от друга страна – от прогласената от Конституцията на Република България свобода на частната инициатива.

Обсъждат се също и подходи на засилване на наказателната репресия чрез увеличаване на санкцията и приравняването ѝ на санкцията за подкуп в публичните отношения, но при възможност престъплението да се преследва по тъжба на пострадалия, като така се отчете частният интерес. При подобна конструкция би се стигнало до правен проблем при определянето на пострадалото лице, което притежава материалната правосубектност да се конституира като частен тъжител²¹⁹. Предвид действащия институт на пострадалото лице в наказателно-процесуалното право този подход не може да намери приложение, без да се подходи към реформа на института на пострадалото лице, като се допусне такова да бъде не само физическото лице, което е претърпяло неблагоприятни последици от престъпното деяние, но и засегнатото юридическо лице или едноличен търговец.

Допустимо е и също така съставите на подкупа в публичния и в частния сектор да се уеднаквят, но спецификата на частните отношения да се отрази при диференциацията на наказателната отговорност.

Във всеки случай обаче трябва да се държи сметка за интереса на частните стопански субекти, за които много често може да се окаже, че вредните последици от престъплението са много по-малки, ако то не бъде публично оповестено. Именно такава преценка и анализ не се съдържа в предложения законопроект за изменение на

интернет страница на Народното събрание на Република България на адрес: <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/77927/>.

²¹⁸ Вж. Становище на Върховния касационен съд с изх. № НК-3/29.01.2018 г. и с вх. № КП-853-03-6 на НС. Също и Становище на Висшия адвокатски съвет с изх. №232/06.03.2018 г. и с вх. №ПГ-830-00-31/06.03.2018 г. на НС. И двете становища могат да бъдат видени на интернет страницата на Народното събрание на следния интернет адрес: <http://www.parliament.bg/bg/bills/ID/77927/>.

²¹⁹ По-подробно вж. Ройчев, Я. (2017). Частното обвинение в българския наказателен процес. София: Сиела.

Наказателния кодекс, поради което той срещна острата критика от страна на професионалната общност. Въпросният проект, макар да не бива разгледан от Народното събрание, служи като опорна точка за изясняване на наказателната политика на държавата предвид липсата на единна официална концепция и визия относно наказателната политика на държавата за противодействие на престъпността.²²⁰ На практика след един добър старт в наказателноправната регулация на стопанския подкуп през 2002 г. се преминава през концепцията на проекта на нов Наказателен кодекс относно стесняване на приложното поле на стопанския подкуп и се стига до предложението за прекомерното разширяване на приложното поле на този състав с проекта за изменение на НК от края на 2017 г. Безспорно е необходимо да се обърне внимание на динамиката на обществените отношения, която изисква по-активна защита на стопанските отношения, извикала в редица държави съществени промени в наказателноправните им закони, но също така не следва да се подхожда, без да се извърши задълбочен анализ на потребностите от промени.

Заклучение

Българският законодател безспорно е изправен пред предизвикателството, а и пред необходимостта да извърши преоценка на наказателната си политика по отношение на стопанския подкуп. От една страна, това е необходимо с оглед на извършване на цялостна ревизия за определяне на значимите обществени отношения в сферата на стопанството, на които следва да се даде наказателноправна защита, а от друга страна – за да установи съответността на действащата към настоящия момент наказателноправна регулация с актуалното състояние на престъпността в стопанската сфера. Към настоящия момент е необходимо да се пристъпи по-скоро към редакции на действащите норми, изразяващи се в прецизиране и изясняване на някои спорни въпроси в правоприлагането по чл. 225в от НК, а именно изясняване

²²⁰ По-подробно относно наказателната политика на държавата през последните почти три десетилетия виж: Велчев, Б. (2012). Проблеми на наказателната политика в Република България. София: Сиела. А също и Шопова, П. (2012). Формиране на национална политика за превенция на престъпността. // Превантивна политика и съвременна престъпност. Материали от научна сесия, посветена на 25-годишнината от създаването на Българската асоциация по криминология (ЕО) София, 14 юни 2011 г. (ЕО).

на кръга на лицата, които осъществяват работа при юридическо лице или едноличен търговец, както и изясняване на вида юридически лица, които са включени в обхвата на нормата – само търговци, или ще се допуска извършването на това престъпление и по отношение на други юридически лица, както и за изясняване на понятието „при осъществяване на търговска дейност”.

Използвана литература:

1. Велчев, Б. (2012). Проблеми на наказателната политика в Република България.

(Velchev, B. (2012). Problemi na nakazatelnata politika v Republika Balgaria)

2. Митов, Г. (2017). Наказателни дела от частен характер.

(Mitov, G. (2017). Nakazatelni dela ot chasten harakter)

3. Панайотов, П. (2012). Наказателното право на Европейския съюз и българското наказателно право.

(Panayiotov, P. (2017). Nakazatelno pravo na Evropeiskia sauz I balgarskoto nakazatelno pravo)

4. Ройчев, Я. (2017). Частното обвинение в българския наказателен процес.

(Roychev, Y. (2017). Chastnoto obvinenie v balgarskia nakazatelen process)

5. Шопова, П. (2012). Формиране на национална политика за превенция на престъпността. // Превантивна политика и съвременна престъпност.

(Shopova, P. (2012). Formirane na nacionalna politika za prevencia na prestapnostta, v: Prevantivnata politika I savremennata prestapnost)

За контакти:

Гл. ас. д-р Мария Михайлова

Българска академия на науката,

Институт за държавата и правото

E-mail: m.petrova_law@abv.bg